כיתה י' | תנ"ך | שיעור 5 מתוך 5 | 45 דק' | שמות יח, א-כז

ממלכתי: סיפורי יציאת מצרים והמסע במדבר (שמות יד-יח) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

יתרו ועצת השופטים: "לא טוב הדבר אשר אתה עשה"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את בואו של יתרו, את שמחתו ואת הודאתו בה', ואת עצתו למשה להקים מערכת שופטים (יח, א-כז)
- התלמידים ינתחו את התכונות שיתרו דורש מן השופטים (כא) ואת המחלוקת מתי בא יתרו, בעזרת רש"י, אבן עזרא ורמב"ן
- התלמידים ידונו בערך של שמיעת ביקורת וקבלת עצה מאדם "מבחוץ", ובחלוקת אחריות

❓ השאלה הגדולה של השיעור

למה התורה מספרת שמערכת המשפט של ישראל נבנתה בעצת כהן מדין?

משה, שדיבר עם ה' פנים אל פנים, שופט לבדו "מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעֶרֶב". דווקא יתרו, שבא מבחוץ, רואה את הבעיה ואומר "לֹא־טוֹב, הַדָּבָר, אֲשֶׁר אַתָּה, עֹשֶׂה", ומשה "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה, לְקוֹל חֹתְנוֹ".

🧪 פתיחה

שואלים: מתי קיבלתם עצה טובה ממישהו שלא חשבתם שיש לו מה ללמד אתכם? מה עזר לכם להקשיב לה? רושמים כמה תשובות. אחרי דיון קצר: בפרק יח משה, המנהיג הגדול, מקבל עצה מחותנו.

📖 הסבר למורה

יתרו, כהן מדין וחותן משה, שומע "אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה, וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ" ובא אל המדבר עם ציפורה ושני בניה של משה. משה מספר לו את כל מה שעבר עליהם, "וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ – עַל כָּל־הַטּוֹבָה", והוא מברך: "בָּרוּךְ ה', אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם" ומכריז "עַתָּה יָדַעְתִּי, כִּי־גָדוֹל ה' מִכָּל־הָאֱלֹהִים".

למחרת יתרו רואה את משה יושב לשפוט את העם מבוקר עד ערב, ושואל "מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ". משה מסביר שהעם בא "לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים". יתרו מזהיר: "נָבֹל תִּבֹּל – גַּם־אַתָּה, גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ", ומציע חלוקה: משה מלמד את החוקים ומביא את הדברים הקשים לפני ה', ושרי אלפים, מאות, חמישים ועשרות שופטים את הדברים הקטנים.

יתרו מגדיר את התכונות של השופטים: "אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים, אַנְשֵׁי אֱמֶת – שֹׂנְאֵי בָצַע". משה מקבל את העצה ומיישם אותה, ויתרו חוזר לארצו. הפרשנים חלוקים אם יתרו בא לפני מתן תורה או אחריו, ולמה הפרשה כתובה כאן, מיד אחרי עמלק.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמות פרק יח, פסוקים א-יב

(א) וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן, חֹתֵן מֹשֶׁה, אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה, וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: כִּי־הוֹצִיא ה' אֶת־יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרָיִם.

(ב) וַיִּקַּח, יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה, אֶת־צִפֹּרָה, אֵשֶׁת מֹשֶׁה – אַחַר, שִׁלּוּחֶיהָ.

(ג) וְאֵת, שְׁנֵי בָנֶיהָ: אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד, גֵּרְשֹׁם – כִּי אָמַר, גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה.

(ד) וְשֵׁם הָאֶחָד, אֱלִיעֶזֶר – כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי, וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה.

(ה) וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה, וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ – אֶל־מֹשֶׁה: אֶל־הַמִּדְבָּר, אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם – הַר הָאֱלֹהִים.

(ו) וַיֹּאמֶר, אֶל־מֹשֶׁה, אֲנִי חֹתָנְךָ יִתְרוֹ, בָּא אֵלֶיךָ; וְאִשְׁתְּךָ – וּשְׁנֵי בָנֶיהָ, עִמָּהּ.

(ז) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ, וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ, וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ, לְשָׁלוֹם; וַיָּבֹאוּ, הָאֹהֱלָה.

(ח) וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה, לְחֹתְנוֹ, אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם, עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל: אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדָּרֶךְ, וַיַּצִּלֵם ה'.

(ט) וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ – עַל כָּל־הַטּוֹבָה, אֲשֶׁר־עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל: אֲשֶׁר הִצִּילוֹ, מִיַּד מִצְרָיִם.

(י) וַיֹּאמֶר, יִתְרוֹ, בָּרוּךְ ה', אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה: אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם, מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם.

(יא) עַתָּה יָדַעְתִּי, כִּי־גָדוֹל ה' מִכָּל־הָאֱלֹהִים: כִּי בַדָּבָר, אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם.

(יב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה, עֹלָה וּזְבָחִים – לֵאלֹהִים; וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכֹל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה – לִפְנֵי הָאֱלֹהִים.

שמות פרק יח, פסוקים יג-כז

(יג) וַיְהִי, מִמָּחֳרָת, וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה, לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם; וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה, מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב.

(יד) וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה, אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם; וַיֹּאמֶר, מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם – מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ, וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב.

(טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, לְחֹתְנוֹ: כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם, לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים.

(טז) כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר, בָּא אֵלַי, וְשָׁפַטְתִּי, בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ; וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים, וְאֶת־תּוֹרֹתָיו.

(יז) וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה, אֵלָיו: לֹא־טוֹב, הַדָּבָר, אֲשֶׁר אַתָּה, עֹשֶׂה.

(יח) נָבֹל תִּבֹּל – גַּם־אַתָּה, גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ: כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר, לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָּ.

(יט) עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי, אִיעָצְךָ, וִיהִי אֱלֹהִים, עִמָּךְ; הֱיֵה אַתָּה לָעָם, מוּל הָאֱלֹהִים, וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים, אֶל־הָאֱלֹהִים.

(כ) וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם, אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת; וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם, אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ, וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה, אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן.

(כא) וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים, אַנְשֵׁי אֱמֶת – שֹׂנְאֵי בָצַע; וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם, שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת, שָׂרֵי חֲמִשִּׁים, וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת.

(כב) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם, בְּכָל־עֵת, וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ, וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם; וְהָקֵל, מֵעָלֶיךָ, וְנָשְׂאוּ, אִתָּךְ.

(כג) אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה, תַּעֲשֶׂה, וְצִוְּךָ אֱלֹהִים, וְיָכָלְתָּ עָמֹד; וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה, עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם.

(כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה, לְקוֹל חֹתְנוֹ; וַיַּעַשׂ, כֹּל אֲשֶׁר אָמָר.

(כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל, וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם – שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת, שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת.

(כו) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם, בְּכָל־עֵת: אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה, וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם.

(כז) וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה, אֶת־חֹתְנוֹ; וַיֵּלֶךְ לוֹ, אֶל־אַרְצוֹ.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ" (שמות יח, א)

💭 **מפרשים:** רש"י (על פי המכילתא): "מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע וּבָא? קְרִיעַת יַם סוּף וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק". ועל "ויחד יתרו" (ט): "וַיִּשְׁמַח יִתְרוֹ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ", ובמדרש גם צער על אובדן מצרים.

📜 **כתוב:** "וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל" (שמות יח, כא)

💭 **מפרשים:** רש"י: אנשי חיל הם "עֲשִׁירִים, שֶׁאֵין צְרִיכִין לְהַחֲנִיף וּלְהַכִּיר פָּנִים"; אנשי אמת "שֶׁהֵם כְּדַאי לִסְמֹךְ עַל דִּבְרֵיהֶם". רמב"ן מרחיב: איש חיל במשפט הוא "הֶחָכָם הַזָּרִיז וְהַיָּשָׁר".

📜 **כתוב:** "וַיְהִי, מִמָּחֳרָת, וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה, לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם" (שמות יח, יג)

💭 **מפרשים:** מחלוקת: רש"י (על פי הספרי) מפרש "מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה", כלומר אחרי מתן תורה, ו"וְאֵין פָּרָשָׁה זוֹ כְּתוּבָה כְּסִדָּר". אבן עזרא: "ולפי דעתי שלא בא רק בשנה השנית". רמב"ן מביא את שתי הדעות, "יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים כִּי קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בָּא יִתְרוֹ כְּסֵדֶר הַפָּרָשִׁיּוֹת", ומיישב את הכתובים לפי הסדר.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: עצה טובה ממקום לא צפוי (4 דקות)
2. קריאה: יח, א-יב, בואו של יתרו, שמחתו והודאתו (8 דקות)
3. קריאה: יח, יג-כג, הבעיה והעצה; שרטוט מבנה השופטים על הלוח (10 דקות)
4. עיון בזוגות: תכונות השופטים (כא) עם רש"י ורמב"ן (9 דקות)
5. מתי בא יתרו, ולמה הפרשה כאן? אבן עזרא, רש"י ורמב"ן (7 דקות)
6. דיון ערכי וכרטיס יציאה (7 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה שמע יתרו, ואיך הגיב כששמע את הסיפור ממשה (ט-יא)?
2. מה הבעיה שיתרו רואה (יד, יח), ומה העצה שלו (יט-כג)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי רש"י, למה חשוב שהשופטים יהיו "אנשי חיל" ו"שנאי בצע"? איזה סכנה כל תכונה מונעת?
2. לפי אבן עזרא, למה פרשת יתרו כתובה מיד אחרי מלחמת עמלק? מה ההשוואה מלמדת?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם קל לכם לקבל ביקורת? מה בדברי יתרו (טון, תזמון, הצעה מעשית) עוזר לשמוע אותה?
2. "לא תוכל עשהו לבדך": מתי אחריות היא לעשות לבד, ומתי היא דווקא לחלק עם אחרים?

🏁 סיכום השיעור

יתרו שומע על יציאת מצרים ובא אל משה, שמח ומודה בה'. כשהוא רואה את משה שופט לבדו מבוקר עד ערב, הוא אומר "לא טוב הדבר" ומציע מערכת שופטים מדורגת, עם תכונות ברורות: חיל, יראת אלהים, אמת ושנאת בצע. משה מקשיב ומיישם. מן הפרק עולים ערכים של ענווה, הקשבה וחלוקת אחריות.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב: "התכונה החשובה ביותר לשופט או למנהיג היא _____, כי _____".

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: הניגוד בין עמלק (פרק יז) ליתרו (פרק יח), שני עמים זרים ושתי תגובות הפוכות לישראל.
- מנהיגות וניהול: "נבל תבל" כתיאור של שחיקה; חלוקת סמכויות ומערכת מדורגת (ספורנו: ערעור מדרגה לדרגה).
- מערכת המשפט: התכונות של שופט (כא) מול שופטים ונבחרי ציבור היום; דיון פתוח על אמת, יושר והימנעות מניגוד עניינים.
- פתיחות לעצה מבחוץ: משה מקבל ביקורת מאדם שאינו מבני ישראל.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י (יח, א): "מַה שִּׁמּוּעָה שָׁמַע וּבָא": הרבה שמעו ורק יתרו בא; שמיעה שמביאה למעשה.
- "עַתָּה יָדַעְתִּי, כִּי־גָדוֹל ה' מִכָּל־הָאֱלֹהִים", ורש"י: "מַכִּירוֹ הָיִיתִי לְשֶׁעָבַר וְעַכְשָׁו בְּיוֹתֵר": הודאה של מי שבא מבחוץ.
- רש"י (יח, כא) על תכונות הדיין: "כָּל דַּיָּנָא דְּמַפְקִין מָמוֹנָא מִינֵּיהּ בְּדִינָא לָאו דַּיָּנָא הוּא"; הקשר להלכות דיינים (סיכום שלנו).
- מחלוקת סדר הפרשיות: רש"י, אבן עזרא ורמב"ן; דיון ב"אין מוקדם ומאוחר בתורה" ומה התורה מלמדת בסידור הפרשיות.

💡 הערות למורה

כדאי לשרטט על הלוח את מבנה השופטים (משה, שרי אלפים, מאות, חמישים, עשרות) ולחשב עם התלמידים כמה שופטים היו לפי רש"י (כא). ספורנו (כא) מתאר מערכת שבה מערערים ממדרגה למדרגה: "וּבְכֹ֣ל יִהְיוּ֮ מְעַטִּים֒ הַבָּאִ֣ים לְפָנֶ֔יךָ לַדִּ֑ין". הפרק מכין את פרק יט, מעמד הר סיני. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

בואו של יתרו ושמחתו, הבעיה והעצה, תכונות השופטים עם רש"י, מחלוקת הפרשנים מתי בא יתרו, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמות יח (מכון ממרא)
- רש"י על שמות יח, א (ספריא)
- רש"י על שמות יח, ט (ספריא)
- רש"י על שמות יח, יג (ספריא)
- רש"י על שמות יח, כא (ספריא)
- אבן עזרא על שמות יח, א (ספריא)
- רמב"ן על שמות יח, א (ספריא)
- ספורנו על שמות יח, כא (ספריא)

מחוון: יתרו ועצת השופטים: "לא טוב הדבר אשר אתה עשה"

1. "אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה, וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: כִּי־הוֹצִיא ה׳ אֶת־יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרָיִם". רש"י: "קְרִיעַת יַם סוּף וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק".

2. רגש: "וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ". דיבור: "בָּרוּךְ ה", "עַתָּה יָדַעְתִּי, כִּי־גָדוֹל ה". מעשה: "וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה, עֹלָה וּזְבָחִים – לֵאלֹהִים".

3. "מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ"; "כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר, לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָ". רש"י: "נבל תבל" מלשון כמישה, כמו עלה שנובל, ש"וְכֹחוֹ תָּשׁ וְנִלְאֶה".

4. אנשי חיל: עשירים שלא יחניפו (רש"י). יראי אלהים: לא ייכנעו ללחץ. אנשי אמת: "שֶׂהֵם כְּדַאי לִסְמֹךְ עַל דִּבְרֵיהֶם". שנאי בצע: לא ייקחו שוחד ולא ירדפו אחרי ממון.

5. משה: "הֱיֵה אַתָּה לָעָם, מוּל הָאֱלֹהִים", מלמד את החוקים ומביא את הדברים הקשים. השופטים: שופטים את העם "בְּכָל־עֵת". הדבר הגדול מגיע למשה, הקטן נשפט בידי השופטים.

6. רש"י: אחרי מתן תורה, "מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה", כי משה אומר "וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים, וְאֶת־תּוֹרֹתָיו". אבן עזרא: בשנה השנית; הפרשה כתובה כאן כי "בעבור שהזכיר למעלה הרעה שעשה עמלק לישראל הזכיר כנגדו הטובה שעשה יתרו לישראל".

7. א. בעיה: "מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ", "נָבֹל תִּבֹּל". הצעה: "וְאַתָּה תֶּחֱזֶה מִכָּל־הָעָם", "וְהָקֵל, מֵעָלֶיךָ, וְנָשְׂאוּ, אִתָּךְ". יישום: "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה, לְקוֹל חֹתְנוֹ", "וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל". ב. למשל: אנשי חיל, "שֹׂאֵין צָרִיכִין לְהַחֲנִיף וּלְהַכִּיר פָּנִים"; שנאי בצע, "שֹׂשְׂוֹנְאִין אֶת מָמוֹנָם בַּדִּין". ג. אבן עזרא: ניגוד בין רעת עמלק לטובת יתרו, כדי שישראל יזכרו את החסד ולא יפגעו בצאצאיו. תשובה אישית מנומקת. ניקוד מוצע: א 8 (שלושה שלבים עם ציטוט); ב 6 (3+3); ג 6 (הצגה 3, עמדה מנומקת 3).

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומקורות חז"ל, מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: סיפורי יציאת מצרים והמסע במדבר (שמות יד-יח) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.